

Orijinal Makale / Original Article

Sürdürülebilir tüketim davranışları üzerine sürdürülebilir sanat

Sustainable art on sustainable consumption behaviors

Tamer ASLAN*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Samsun, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale hakkında

Geliş tarihi: 23 Kasım 2022

Kabul tarihi: 08 Ocak 2023

Anahtar kelimeler:

Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir tüketici davranışları, sürdürülebilir sanat, tüketim kültürü.

ARTICLE INFO

Article history

Received: 23 November 2022

Accepted: 08 January 2023

Key words:

Sustainability, sustainable consumer behaviors, sustainable art, consumption culture.

ÖZ

Kültür ve sanatın geniş kapsamları, üreten ve tüketen insanın yaşam faaliyetleriyle başlar. Üzerinde yaşayabileceğimiz bir tane dünyamız var. Sanayi Devrimiyle başlayıp gelişen endüstrileşme ve teknoloji daha çok üret, daha çok tükettir ve daha çok zenginleş prensibiyle bu dünyamızı yok etmek üzere. Bireyin gündelik yaşamı için temel ihtiyaçlarının üzerinde tüketime özendirilmesi, yaşamak için gerekli olan tüm doğal kaynakları hızla tüketmekte ve çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bunun fark edilmesi sonucu artık toplumlar politikalar üstü ortak birlikteliklerde buluşup gelecek nesillere bırakacak daha iyi şartlarda yaşanabilir bir dünya arayışına girmişlerdir. Sürdürülebilir Kalkınma 2030 (BM) acil eylem planları da bunun içindir. Yoksulluk, açlık, sağlık, eğitim, su, temiz enerji, iklim ve sorumlu üretim ve tüketim gibi 17 başlıkla oluşturulan hedefler belirlenmiştir. Sanat bu anlamda üzerine düşeni yapacaktır. Sanatın sürdürülebilir olması çalışmaları ve arayışları içerisinde tasarım-üretim-tüketim gerektiren hemen her alanda modadan çevresel sorunlara kadar tüketicinin bilinçlendirilmesi adına aktif olarak görev yapmaktadır. Artık tüm alışkanlıklarımızı gözden geçirmemizin zamanı gelmiş ve geçmektedir. Bunu sağlamak ta bilinçli üretim ve tüketim alışkanlıklarımızdan geçmektedir. Doğanın ve doğal kaynakların devamlılığı ve korunması adına her alanda sürdürülebilirlik kavramı anlamını kazanmalı ve küresel ortak anlayış çerçevesine yerleştirilmelidir. Sürdürülebilir uygulamalar ve ekolojik yaşamın dostu olarak sanat bu bilinçlenmede sanatçı ve tasarımcılara önemli misyonlar yüklemektedir. Atıkların sifıra indirgenmesi, yeniden kullanıma kazandırılması, bunlardan sanat adına üretimlerin yapılması sürdürülebilir sanatın hedefleri arasındadır. Bu nedenle birey ve toplumun bilinçli hareket etmesi ve çevre dostu olması, tüketim adına her türlü aşırıktan kaçınması gerekmektedir.

ABSTRACT

It starts with the life activities of the people who produce and consume the wide scopes of culture and art. We have only one world to live on. Industrialization and technology, which started with the industrial revolution and developed, are about to destroy our world with the principle of producing more and consuming more, get richer more. Encouraging the individual to consume more than his basic needs for his daily life rapidly consumes all the natural resources necessary for living and causes environmental problems. As a result of this realization, societies are now in search of a livable world in better conditions that will be left to future generations by meeting in common partnerships above politics. This is what Sustainable De-

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail address: taslan@omu.edu.tr

velopment 2030 (UN) emergency action plans are for. Targets were set under 17 headings such as poverty, hunger, health, education, water, clean energy, climate and responsible production and consumption. In this sense, activities are carried out in many fields and it is aimed to increase awareness on the problems and solutions of the age we live in. Art will do its part in this sense. It is actively involved in raising awareness of the consumer in almost every field that requires design-production-consumption, from fashion to environmental problems, within the scope of works and searches for the sustainability of art. Now is the time to review all our habits. This is achieved through our conscious production and consumption habits. On behalf of the continuity and protection of nature and natural resources, the concept of sustainability should gain its meaning in every field and should be placed within the framework of global common understanding. Art as a friend of sustainable practices and ecological life imposes important missions on artists and designers in this awareness. Reducing wastes to zero, reusing them and making productions from them in the name of art are among the goals of sustainable art. For this reason, the individual and society should act consciously, be environmentally friendly, and avoid all kinds of excesses in the name of consumption.

Cite this article as: Aslan, T. (2022). Sustainable art on sustainable consumption behaviors. *Yıldız J Art Desg*, 9(2), 104–114.

GİRİŞ

Sürdürülebilir-tüketici-tüketim kültürü-tüketici davranışları gibi tanımlamalar, özellikle son yıllarda çokça dile getirilen ve gündemi oluşturan kavramlar olmuştur. Üstelik bu kavramlar yalnızca belirli toplumların (gelişmekte veya gelişmiş ülkeler gibi) kültürlerine ait olmaktan çıkmış küresel bağlamda tüm toplumların dikkate ele alıp üzerinde durduğu ve çözümlenmesi gereken sosyo-kültürel problemler olarak dünya gündeminin ilk sıralarında yer almaktadır.

Geçmiş günümüzü karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda değişen nedir ve bu kavramlar neden sorun haline dönüşmüşlerdir?

Birçok neden yanı sıra ilk akla gelen; nüfus artışına bağlı olarak arz talep dengesinin değişmesi, doğal olarak tüketim anlayışının da değişmesine neden olmuştur denilebilir. Elbette tek neden bu değildir. Eski çağlarda insanlar ihtiyaçları kadar tüketirlerdi. Üretimleri de ihtiyaçları kadar olurdu. Üretmediklerini de değişik tokuş yöntemiyle yine ihtiyaçları kadar temin ederler ve tüketirlerdi. Günümüzde ise bu tüketim anlayışı zorunlu ihtiyaçları karşılamak veya temin etmek anlayışının çok ötesine geçmiş, lüks ve gösterişli hatta gereksiz (ihtiyaç dışı) tüketim davranışına dönüşmüştür. Tüketici, markete veya AVM ye yalnızca bir ihtiyacı almak için gitmişken, elinde kocaman bir alışveriş torbasıyla dönmektedir. “Daha iyi”, “daha yeni”, “daha teknolojik” gibi ihtiyacın ötesindeki arzu ve talepler, nedensiz/gereksiz tüketimlere yol açmaktadır. Bu aşırı ve gereksiz tüketime “Diderot Etkisi” (*antropolog ve tüketim davranışları uzmanı Grant McCracken tarafından literatüre kazandırılmıştır*) olarak bilinen tüketim çılgınlığını örnek verebiliriz. Fransız Filozof Denis Diderot yoksulluk içerisinde yaşarken, Rus İmparatoriçesi Büyük Catherine'nin desteğiyle borçlarından kurtulmuş ve rahatlamıştır. Bu rahatlamaya ona çok isteyip te daha önce ala-

madığı kırmızı sabahlığı aldırır. Ve her şey bununla başlar. Evinde, kırmızı sabahlığına uyum sağlamadığını düşündüğü tüm eşyaları sırasıyla değiştirir, yeniler. Sonuçta yine kendisini yeni bir borç yatağının içinde bulur. Diderot, bu “tüketim çılgınlığı”nı, “eski sabahlığımın efendisiyken, yenisinin kölesi oldum” şeklinde ifade eder.

Bu tüketici davranış biçimi, kişinin (olmak veya yaşanmak istenilen) statü kazanma durumudur. Ürün burada işlevselliğini kaybetmiş kişinin kimliğini ve pozisyonunu tanımlayan kapitalist bir metaya dönüşmüştür.

Hiç kuşkusuz ki her aşırılığın bir bedeli olmaktadır. “Dünya birçok çevre sorunuyla karşı karşıya ve bunların çoğundan insanlar sorumlu. Örneğin, doğal afetlerin sayısı önemli ölçüde arttı, hava düzenlerinde ciddi değişiklikler aşır, buzullar eriyor ve küresel sıcaklıklar, büyük ölçüde insanlar tarafından üretilen sera gazlarından kaynaklanan yükselmeye devam ediyor” (Cramer vd., 2014; akt. Trudel, 2018: 85). İşte tam burada “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir tüketim davranışı” gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma için 2015 yılında, 2030 yılına kadar aşırı “yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele, iklim değişikliğini düzeltme” olarak 3 ana hedef için 17 küresel amaç belirlenmişti. Bunlardan “Sorumlu Üretim ve Tüketim” başlığında ele alınan 12. Madde (Şekil 1) bu makalenin ana temasını oluşturmaktadır.

AMAÇ VE YÖNTEM

“Sürdürülebilir Tüketim Davranışları Ekseninde Sürdürülebilir Sanat” makalesi gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri ile oluşturulan nitel araştırma yöntemiyle günümüzde tüketim ve tüketici davranışları üzerinde durularak örneklemeler verilmiş, tüketimin sürdü-

Şekil 1. 2022 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Raporu, Madde 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim, Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak.

rülebilir tüketim ve tüketici davranışları değişim ve gelişimi nedenselliği ele alınmış, çalışmanın ana temasını oluşturan, “Sorumlu Üretim ve Tüketim” sürdürülebilirlik, tüketim ve sürdürülebilir tüketici davranışları ile bu oluşumda sanatın bulunduğu yer ve sürdürülebilir sanat konuları üzerinde durulmuştur.

BULGULAR VE YORUM

1. Kültür kavramına yeni anlamlar yüklenmiştir. Kültürün çözümlenmesinde sanat anahtar kavram olmakla birlikte, kültürün sanat dışında farklı türlerde pratiklere sahip olduğu bir davranış/tutum biçimi olarak varlığını

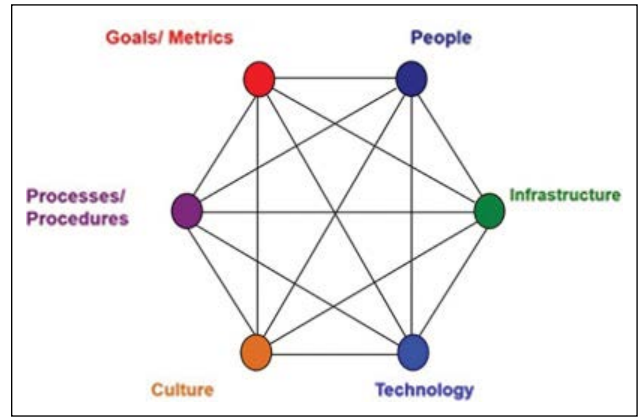
sürdürdüğü ve günümüz yaşam uygulama unsurlarını (tüketim) bünyesinde bulundurduğu görülmektedir.

2. Tüketici davranışları “yaşam biçimleri” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda “Popüler Kültür” de estetik değerlerin yerini beğeni almış ve özendirici aşırı tüketimin önü açılmıştır.
3. Geçmişe oranla günümüzde tüketim anlayışı doyumsuzluk ve hazza dayalı bir ritüele dönüşmüştür.
4. Kültür ve sürdürülebilirlik arasında mutlak bir bağ kurulması gerekmiş, politika yapıcılar burada devreye girmişlerdir.
5. Aşırı tüketimin doğaya, iklime ve yaşam çevremize verdiği zararı ve onlara saygı duymada farkındalığı sağlamak, sanatın ve sanatçının görevi olmuştur.

Popüler Kültür ve Sürdürülebilir Tüketim Davranışı

‘Sürdürülebilir davranışlar’, çevre koruma (kaynak tüketimini, atık ve kirliliği azaltma açısından), sosyal kalkınma (eşitlik ve adalet) ve daha tartışmalı olarak ekonomik büyüme olarak bu üç sürdürülebilirlik hedefine katkıda bulunan bireyler veya gruplar tarafından yapılan davranışlardır (Williams ve Dair, 2007:162). Sürdürülebilir davranışlara yönelik motivasyonlar ve engellerle ilgili geniş kapsamlı bir tartışma da vardır. Bazıları, bireylerin davranışlarında değişiklikler meydana getirmek için büyük kültürel ve psikolojik değişimlerin gerekli olduğunu savunurken... diğerleri ise yerel çevrelerde, politikalarda ve düzenlemelerde daha yapısal değişikliklerin gerekli olduğunu iddia etmektedir (Williams ve Dair, 2007:163).

Günümüzde bol miktarda niteliksiz sanat, niteliksiz eğlence, niteliksiz gazetecilik, niteliksiz reklamcılık, niteliksiz tartışma örnekleriyle karşı karşıya olduğumuz bir gerçek. Niteliksiz olduğunu hükmettiğimiz şeylerin büyük çoğunluğunun niteliksiz olduğunu bizzat onları üretenler de biliyor. ‘Hâlihazırda üretilen ve yaygın olarak satılan şeylerin büyük bir kısmının vasat ya da niteliksiz olduğundan herhalde kuşku duyamayız. Ama popüler kültürün bu olduğu söyleniyor’ (Williams, 2017: 450/451). Gündelik hayatın yönlendirici unsuru olan popüler kültür, ihtiyaçtan çok amacına uygun hazzı tutumlarla tüketiciyi özendirerek üzerine düşen görevi yerine getirmektedir. Bu kültürün etkisinde hızla tüketilen yalnızca kapitalist meta üretimleri değildir. Popüler kültür, Chambers’e göre (1986) “-miş gibi” davranma durumudur. Calefato (1988) ise “kurmaca ve ilginç değerlerin fantastik bir karmaşası” olarak tanımlar. Bu -miş gibi, -kurmaca ve -fantastik değerler kitleleri etkisi altına almakta ve yüksek kar amacı güden “Kitle Tüketim Kültürü”nü yapılandırmaktadır. Kuşkusuz bu yapılandırmada en önemli unsur kitle iletişim araçlarıdır. Kitleler kültürleri üretir veya tüketirler. Bunu yaparken de teknolojiyi kullanarak sosyo-teknik sistem (Şekil 2) içerisinde kitlel tüketim/tüketim kültürünü oluştururlar.

Şekil 2. Sosyo-teknik sistem perspektifi.

Featherstone (2005: 36,37) tüketim kültürünü; maddi kültürün tüketim malları, alveriş alanları ve tüketim alanları biçiminde büyük miktarda birikmesine yol açan kapitalist meta üretimler, ürünlerden elde edilen doyum ve statü, farklı şekillerde bedensel tahrik ve estetik hazlar yaratan, tüketicinin kültürel hayalinde ve tikel tüketim alanlarında coşkuyla karşılanan duygusal hazlar, rüyalar ve arzular sorununu ortaya koyan üç yaklaşımla tanımlar.

Görüleceği üzere, tüketimi yönlendiren unsurlar ister bireysel ister kitlesel olsun ayartmalarla doludur. Bu sınırsız tüketim davranışı beraberinde birçok sorunu da güncele taşımıştır. Artık tüketimin de sürdürülebilir yapısı üzerinde durulmakta ve zararın neresinden dönersek anlayışıyla dünyayı gelecek nesillere şimdiki durumundan daha iyi şekilde teslim edebilme farkındalıkları yaratarak, bireyi ve toplumu bilinçli tüketime teşvik etmenin yolları aranmaktadır.

Sürdürülebilir tüketim davranışı, sürdürülebilirliğe ilişkin üç temel amaç olan kaynak kullanımını, atıkları ve kirliliği azaltmaya hizmet eden davranışlar olarak tanımlanabilir (Williams ve Dair, 2007:162). Enerjiyi, suyu daha verimli kullanmak çevreye daha az zararlı ‘çevre dostu’ ürünleri kullanmak sürdürülebilir tüketici davranışları olarak yapılması gerekenlerdir.

Aşırı tüketim neticesinde dünyanın sahip olduğu doğal kaynakların hızla tükenmesi, doğanın ve doğal kaynakların korunması ve devamlılığı için tüm dünya ülkelerinin bir araya geldiği “sürdürülebilirlik” temasıyla farkındalıkların sağlanması için gereken ciddi önlemlerin alınmasını gerektirdi. Sürdürülebilir kalkınma kavramı resmi olarak, 1987 yılında Birleşmiş Milletlerin yayınladığı ‘Ortak Geleceğimiz’ raporunda karşımıza çıkmıştır. Bu raporda ekonomik kalkınmanın ve ekolojik çevrenin bir bütün olarak kabul edilmesi ve ekonomik gelişmenin aynı zamanda sürdürülebilir olması gerekliliği vurgulanmıştır.¹

“2015 yılının Eylül ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmek hedefiyle

¹ https://www.eib.org.tr/surdurulebilirlik/Sayfa.Asp?SI_Id=BA874EA9A4

Şekil 3. Küresel amaçlar.

2030 yılında tamamlanan bir yol haritası olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını (SKA) kabul etti. Tüm milletlere yönelik ve kimseyi geride bırakmayacak şekilde düzenlenen “2030 Gündemi” nin temelinde arzuladığımız dünyayı açık bir şekilde tanımlayan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA)ler) (Şekil 3) bulunmaktadır.”

Tüketimin belki de en önemli kazanımı geri dönüşümlerdir. İhtiyaçlara dair kullanımların mümkün olan en az indirgenebilmesi bilinçliliği yanı sıra özellikle ‘geri dönüşüm’ veya ‘atıkların geri kazandırılması’ çabaları da bir o kadar değerlidir. Politikacılar, devletler bunun önemini vurgulayan etkinlikler yapmaktalar. Ancak her birey gündelik tüketimlerinde veya kullan at yerine geri kazanım modelinde ellerinden geleni yapmaları ve küresel boyuttaki bu çabalara destek vermeleri gerekmektedir. Atıkların toplanması, onların tekrar kullanıma kazandırılması da sorumlu tüketicinin yapması gerekenler arasındadır. Bu çalışmada yukarıda bahsedilen 17 maddelik ‘Sürdürülebilir Kalkınma Amacı’ (SKA)lardan 12. madde olan (Şekil 1) ‘Sorumlu Üretim ve Tüketim’ anlayışı üzerinde durulacaktır.

Ürün ve malzeme tasarımındaki kusurların da malzeme tüketimi üzerinde çok büyük etkisi olabilir (Baxter & Childs, 2017:391, 404). Örneğin, tüm ürün bileşenlerinin geri dönüştürülebilir olduğu, geri dönüştürülmüş ürünlerle yapıldığı ve geri dönüşümü kolay malzemelerle paketlenildiği varsayılanlar, çevresel etkiyi sınırlarken ve tüketici seçimlerini korurken sürdürülebilir davranışları etkilemenin açık yollarıdır (Trudel, 2018: 88). Atıkların geri kazanımı ve yeniden kullanımı noktasında bireysel tüketici davranışlarının yanı sıra kurumların da bu alanda çabaları oldukça önemlidir. Bu elbette yalnızca günümüzün konusu değildir ve yıllardır bu alanda çalışmalar ve çabalar süre gelmekte-

dir. Buna örnek teşkil etmesi açısından benim de kurumun çalışanı olarak içinde bulunduğum 1974 yılında kurulmuş ve ekonomik gerileme nedenleriyle 90’lı yılların başlarında kapanmış olan Sinop Örme ve Konfeksiyon Sanayi (SÖKSA) verebilirim. Tekstil fabrikası olan SÖKSA ipliğinden dokumasına, boyamasından dikimine kadar geniş bir yelpazede penye üretimler yapardı. Zaman zaman oluşan aksaklıklar ve hatalar nedeniyle boyama bölümünde iplikler hatalı çıkar ve penye üretiminde kullanılmazdı. Tonlarca iplik atıl duruma düşerdi. O zamanlar benim yürüttüğüm bir projeye (1991) bu atık iplikleri nasıl değerlendirebiliriz konusuna bulduğumuz çözüm harika sonuçlar vermişti. Atıl durumda olan iplikleri çok renkli olarak yeniden bobin sarımları yapıp, fabrika bünyesinde oluşturulan 15 makinalı triko örgü parkurunda penye kazak üretimleri yapmıştık (Şekil 4). Atıl iplikler geri dönüşüm olarak yeniden kullanıma kazandırılmış ve üretimler yapılmıştı. Üstelik yapılan penye kazaklar iç ve dış piyasada kısa sürede alıcılarını bulmuş dolayısıyla ülke ekonomisine destekte verilmişti. Bu çalışmalar elbette bunlarla sınırlı değildi. Fabrika “sıfır atık” politikasına oldukça önem vermekte ve geri kazanımları farklı yöntemler kullanılmaktaydı.

Belki o tarihlerde bu çalışmaların farkındalık sınırları çok kısıtlıydı. Kitle iletişim araçları özellikle sosyal medya ve bilinçlenme ya da farkındalığın artırılmasında kullanılması faydalı internet yoktu. Çalışmalar çok az kitlelere ulaşabiliyor veya bulunduğu çevreyle/bölgeyle sınırlı kalıyordu. Şimdi bu durum eskiye oranla oldukça farklı. Özellikle internet ve dijital teknoloji, bilginin hızla ve çok geniş kitlelere ulaşmasında oldukça fayda sağlamaktadır. Elbette dijital teknolojinin getirdiği faydalar kadar şimdilerde zararlarından da bahsedilmektedir.

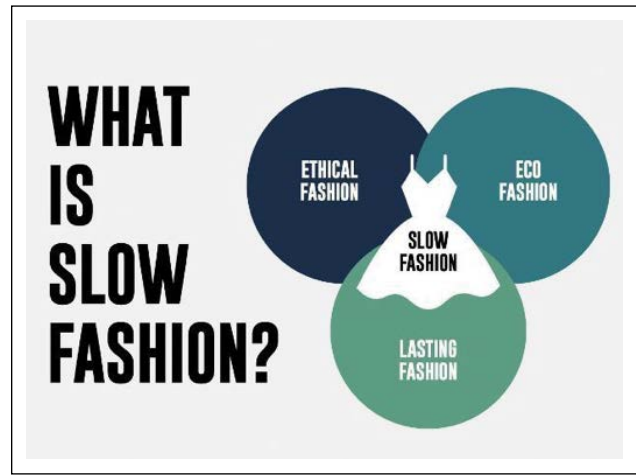

Şekil 4. Penye Triko Kazak Örnekler © Tamer Aslan, SÖKSA 1991–92.

Sürdürülebilir Moda ve Yaşam Tarzı

Sürdürülebilirlik çok alanda faaliyetlerin planlanması gereken bir eylem durumudur. Moda ve yaşam tarzı da bunlardan biridir. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Bilinçli Moda ve Yaşam Tarzı Ağı, endüstri paydaşları, medya, hükümetler ve BM sistem kuruluşları için Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanmasını hızlandıran işbirliklerini sergileyen ve mümkün kılan bir çevrimiçi platform oluşturulmuştur. Dünya üzerindeki kullanılan doğal kaynaklar hızla tüketilmektedir. Dünya nüfusunun artışı bunun önemli nedenidir. Ekolojinin yaşam kaynağı “su” en değerli kaynaklarımızdan ve hızla tüketilerek kuraklık haberleri dünya gündeminde önemli yer almaktadır. Su, canlı için en temel gereksinimdir. Bazı uzmanlar 21. yüzyıl savaşlarının petrol, 22. yüzyıl savaşlarının da su üzerinde olacağını söylüyor. *New York Times*'dan (2001) bir makale: “Şimdi Teksas'ta petrol değil, su altın değerindedir” ve gazetelerde gündem: Şu göl “kurumuştur”. Bu nehrin suyu “azalmıştır” şeklindedir... Endüstriyel Devrim'le birlikte tüm değerler ticarileşti. Kaynakların ruhu, ekolojik, kültürel ve toplumsal önemi erozyona uğradı. Modern insan, ekosistemi, doğayı ve dünyayı hor kullanmış; onun suyu alma, soğurma ve depolama kapasitesini ortadan kaldırmıştır (Çapkın, 2008). Verilere göre moda endüstrisinde her yıl 2 milyon olimpik havuzu dolduracak kadar su harcanırken, kişi başı 32 kg kıyafet çöpe atılıyor. Bu da yılda 85 milyardan fazla tekstil ürününün atık hale gelmesi demek oluyor.² Bu nedenle modanın son yıllardaki en önemli trendi ‘sürdürülebilir moda’ anlayışıdır.

Tüketicinin farkındalığının artması sürdürülebilir moda anlayışını daha iyi kavramasını da sağlıyor. Bilinçlenme 2020 yılı pandemi dönemiyle başladı. Tüm kişisel gündelik alışkanlıklarımızı ve tüketim davranışlarımızı gözden geçirmemize neden oldu. Artık tüketici çevre üzerindeki olumsuz etkisi olan hızlı moda (Fast Fashion)

Şekil 5. Sürdürülebilir Moda Terminolojisi: Yavaş Moda.

üretimler yerine, çevre dostu üretimlere yönelmektedir. Bu nedenle, Sürdürülebilir Moda ise, hem çevresel hem de sosyo-ekonomik boyutları dikkate alınarak mümkün olan en sürdürülebilir şekilde üretilen, pazarlanan ve kullanılan giyim, ayakkabı ve aksesuarları olarak tanımlanabilir. Bu uygulamada, tasarım, hammadde üretimi, imalat, nakliye, depolama, pazarlama ve nihai satıştan ürünün ve bileşenlerinin kullanımına, yeniden kullanımına, onarımına, yeniden yapımına ve geri dönüşümüne kadar ürünün yaşam döngüsünün tüm aşamalarını iyileştirmek için sürekli çalışmayı ifade etmektedir.³

Yavaş moda (Şekil 5), “hızlı moda”nın zıttıdır. Gelecekteki moda takviminin döngüsel doğasına karşı çıkmaya karar veren küçük bağımsız ozanlar tarafından başlatılan bir harekettir. Kendilerini “slow fashion” olarak tanımlayan markalar, sezonlara göre tasarım yapmazlar veya sezonluk koleksiyonlar çıkarmazlar. Tasarım ahlakı ve stilinin yanı sıra giyilebilirlik ve kalite açısından uzun ömürlü ürünler yaratırlar.⁴

² <https://nivogo.com/>

³ <https://fashioninsiders.co/>

⁴ Ethical & sustainable fashion terminology explained |Fashion Insiders & Co

Şekil 6. McKinsey & Company, The Fashion State 2021 raporu.

McKinsey ve The Business of Fashion (BoF) iş birliği ile sektör profesyonellerince hazırlanan "The State of Fashion 2020" raporu ve "The Fashion State 2021" raporunda "sürdürülebilirlik" kritik 10 temasından biri olan "Less is More" yani "Az Çoğtur" başlığında; artık daha az üreten markaların ve daha az tüketen bilinçli tüketicilerin sürdürülebilir moda yönüne doğru söz ediliyor.⁵ McKinsey & Company "The Fashion State 2021" (Şekil 6) raporuna

göre, 2022'de moda sektörü için üç kategoride on tema kritik noktada olacak. Bu üç kategori: Küresel Ekonomi, Tüketici Değişimleri ve Moda Sistemleri.

"Less is more" giyimden mimariye, doğadan sosyal hayata hemen her alanda işlevsellik kazanmış gereğinden fazlası değil, gerekli olanı kullanmak ve tüketmek gibi minimalizm (1960) bir hayat felsefesidir. Yaşadığımız ev, kullandığımız eşyalar, soluduğunuz hava, okuduğunuz kitap, ile-

⁵ <https://nivogo.com/>

Şekil 7. İleri dönüşüm sanatı. Romuald Hazoumè'nin tamamen atılmış plastik benzin kaplarından yapılmış Afrika Maskeleridir. Sotheby's aracılığıyla 17.000 £'a satıldı (Nisan 2019).

tişimde bulunduğunuz insanlara kadar süregiden anlayış, kısacası "sadeleş" anlayışıdır.

Bu noktadan sonra "Sürdürülebilir Sanat", "Les is More" felsefesi ve sanat ilişkileri üzerinde durmak gerekir.

Sürdürülebilir Sanat

Kendimize sürdürülebilir sanat diye bir şey olup olmadığını sorarsak, cevap hemfikir olmalıdır: Bu, terimler açısından bir çelişki olacaktır. En azından çağdaş bir doğaya sahip olan ve kendisi uyarlanabilir olan çağdaş sanatın bakış açısından, değişen topluma atıfta bulunur. Bu, sözde alternatif modernizmin deneysel ve eleştirel olarak çapraz sanatıdır (Kurt ve Wagner, 2002:109). Bu hedeflere sanatın katkısı, sanatın rolü ve sanatın sürdürülebilirliği nasıl sağlanmalıdır, soruları önemlidir. Özellikle bu raporda yer alan "sürdürülebilir tüketim ve üretim hedefleri" sanat alanında

önemli yansımaları neden olmuştur. Sanat her alanda olduğu gibi tüketim ve üretim alanında toplumsal bilinçliliğin sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedir.

Politikalar üst düzeyde gelişirken, sürdürülebilirlik fikri aynı zamanda bireysel sanatçıların günlük yaşamlarını ve ürettiklerini de etkiliyor. Sürdürülebilir sanat, en kazançlı alanlar olmasa da, dünyanın mevcut durumuna bir bakış açısı sağlamayı, olası çözümler önermeyi ve sanatçıların tutkulu olduğu konularda farkındalık yaratmayı amaçlıyor.⁶

Sürdürülebilir sanatın geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak literatürde kullanımı bakımından sürdürülebilir sanatla ilgili ilk metinler arasında Hildegard Kurt ve Bernd Wagner'in 'Kultur - Kunst - Nachhaltigkeit' (2002) adlı eseri, Maja ve Reuben Fowkes'in yazdığı 'The Principles of Sustainability in Contemporary Art' (2006) ve Sacha Kagan'ın 'Sanat ve Sürdürülebilirlik' (2011) yer alıyor. Sürdürülebilirlikle ilişkisi olan sanat ve kültürlerin disiplinler arası analizlerinden oluşan bir koleksiyon, Sacha Kagan ve Volker Kirchberg tarafından düzenlenen 'Sürdürülebilirlik: sanat ve kültürler için yeni bir sınır' (2008) içinde mevcuttur.⁷

Sürdürülebilir Sanat Türlerine Örnekler Verecek Olursak⁸

Biyo sanat, canlı doku, bakteri ve diğer canlı organizmalarla çalışma sürecidir.

Kapalı döngü moda, giyim eşyalarının dönüştürülebileceği, yeniden kullanılabilirliği veya orijinal formlarına geri dönüştürülebileceği fikridir.

Eko tasarım, sanat inşa ederken veya yaratırken çevreyi dikkate alıyor.

Ekolojik sanat, restorasyon ve aktivizme odaklanan işlevsel sanattır.

Arazi sanatı, arazinin dokusuna dokunan sanat eserleri yaratmak için doğadan gelen malzemeleri kullanır.

Yenilenebilir enerji heykelleri, topluluklara benzersiz ve sanatsal bir şekilde yenilenebilir enerji getiriyor.⁹

İleri dönüşüm, daha önce kullanılamaz, istenmeyen veya kırılmış olarak kabul edilen malzemeden yaratılan sanattır (Şekil 7).

Uzun yıllardır deri/kösele malzemeler ile çalışmalar yapmaktayım. Organik bir malzeme olarak her bir parçasının kullanılabilir olması deriyi önemli kılıyor. Harika tasarımlarla en küçük parçaları bile değerlendirilebilir ve kullanımı takı-kolye-küpe-aksesuardan dekoratif veya gündelik kullanım ev eşyasına kadar dönüştürülebilir (Şekil 8). Ayrıca çöpe atılan atık ürünlerden elde edilen çalışmalarda yaptım. Özellikle pandemi süreci buna çok etken oldu. Yaşadığım semtteki öğrenciler evlerine dönmek zorunda kaldıkları için birçok eşyalarını çöpe atmak zorunda kalmışlardı. Çöpte bulunan bu artıklardan geri dönüşümle kullanıma kazandırdı-

⁶ <https://www.invaluable.com/blog/sustainability-and-art/>

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_art

⁸ <https://www.invaluable.com/blog/sustainability-and-art/>

⁹ <https://www.art-elena.com/projects/wind-art/>

Şekil 8. Atık parça derilerden patik. ©Tamer Aslan, 2020.

Şekil 9. Çöpe atılmış sandalyeden deriyle yapılan tasarım, çöpe atılan masanın geri dönüşümü. ©Tamer Aslan, 2016.

ğim çalışmalarım da oldu. Bunlar çok değerli. Çok kıymetli. Atıl ve/veya atık durumda olan birçok malzeme küçük veya gerektiği kadar tasarımsal dokunuşlarla tekrar kullanıma kazandırılabilir. Bunlardan bazı örnekler (Şekil 9).

Sanat ve zanaat sürdürülebilirlikle iş birliği içerisinde olunca harika sonuçlar çıkıyor. Yukarıda verdiğim örnekler atıl veya atık malzemelerin geri dönüşümü olarak düşünülebilir. Ancak hepsi yaşadığımız doğaya, çevreye verdiğimiz zararın mümkün olduğunca azaltılması açısından önemlidir. Öyle atık malzemeler üretiyoruz ki yıllarca doğada yok olmuyorlar.

Sürdürülebilir sanat derken ilk örnekler hep batıdan verilmektedir. Ancak bizim ecdadımız da bu anlamda çok yaratıcı örnekler vermişler. Bir mimarlık ve mühendislik harikası Süleymaniye’de Mimar Sinan o muhteşem zekasıyla kandillerden çıkan dumanları bir sis odasında toplamış ve mürekkep elde etmiştir. Zamanın birçok fermanı bu mürekkeplerle yazılmıştır. Doğaya saygı denilince de aklıma ilk gelen 1929 yılında Atatürk’ün talimatıyla yanında bulunan çınar ağacının kesilmesini engellemek için raylar üzerinde kaydırılan köşktür. Yalova’da şimdiki tarih müzesi olan köşk yıkılmaktan çınar ağacı da kesilmekten kurtulmuştur.

Kasım 2021’de Glasgow’da düzenlenen Birleşmiş Milletler iklim konferansı COP26 çerçevesinde sanat ve kültürün rolünü araştıran yeni bir rapor yayımlandı. Küresel iklim konferansında sanatsal ve kültürel aktiviteler yer aldı. Bu anlamda COP, sanatçılara daha çevreyle ilgili yeni bir şeyler yapma şansı verdi (Şekil 10).

Şekil 10. Es Devlin’in Ağaçlar Konferansı. Fotoğraf, New York Times.

Chicago'daki Illinois Üniversitesi Mimarlık ve Sanat Fakültesi'nde profesör, Dan Peterman "Sanat ve Ekoloji" (2009: 178) üzerine verdiği bir röportajında, sanatçının önemi ve rolünü şöyle açıklıyor: Sanatçılar, soru sorma ve durumları devreye sokma biçimlerini sürekli olarak uyarlama olanağına sahipler. Dolayısıyla, bu karmaşıklık sorunları karşısında potansiyel olarak sunacakları çok şey var. Mevcut ekolojik kriz hakkında farkındalık yaratmanın tek bir doğru yolu veya hatta sorunların tam olarak ne olduğunu tanımlamanın kesinlikle tek bir yolu yoktur. Ancak sanat, çeşitli, çok yönlü, disiplinler arası modelleri başlatan dinamik bir sorgulama biçimi olabilir. Önemli olan, ekolojik meseleler her zamankinden daha zorlayıcı bir görünüme kavuştukça, durumumuza dayanacak birçok farklı araç getirmemizdir. Sadece bize bir şeyleri nasıl düzeltmemiz gerektiğini söyleyen araçlar değil, aynı zamanda hikâyenin anlatımını derinleştirmeye yardımcı olan veya ihmal ettiğimiz yönleri bakmamıza rehberlik eden araçlar.

Sanatın gücü ve kültürel etki alanı, sürdürülebilirlikte devletlerarasındaki üst düzey çalışmalarının planları arasında bireysel ve kitlesel davranış biçimleri olarak önemli ve yönlendirici olmaktadır. Artık birçok sanatçı daha duyarlı çevresel etkinlikler içerisinde yer almakta ve çalışmalar yapmaktadır. Okullarda da aynı hassasiyette etkinlikler eğitimler yapılmaktadır. Güzel sanatlar alanlarında tasarım-üretim-kullanım-tüketim alanlarında dersler verilmekte değişen teknoloji, hayat tarzı, çevre bilinci gibi alanlarda öğrencilerin bilinçlenmesi sağlanmaktadır. Genç nesillerin istihdamları yanı sıra tüketim sonrası çevreci anlayışla geri dönüşümlerin ve eskinin yeniden kullanımını, yeniden üretimlerin önemi üzerinde durulmaktadır.

SONUÇ

Sanayi Devrimiyle başlayan ve hızla gelişen endüstri ve teknoloji yaşantımızda oldukça köklü değişikliklere neden olmuştur. Hayatımızı kolaylaştıran yanları yanı sıra hayatımızı olumsuz etkileyen birçok gelişmeler neticesinde günümüzde geldiğimiz nokta toplumsal bilinçle daha yaşanabilir bir dünyanın gelecek nesillere nasıl aktarılacağı arayışıdır. Sanayi Devrimiyle başlayan süreçte hızla artan şehirlerin nüfusu ve yaşam alanlarının kısıtlı hale gelmesi, aşırı betonlaşma, yaşam standartlarının giderek kötüleşmesi ve çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bunlar aslında günümüzde geldiğimiz problemlerin başlangıçlarıydı. Makineleşme ve hızlı üretimler aynı zamanda hızlı tüketimleri getirdi. tüm teknolojik gelişmeler yaşadığımız dünyanın doğasını mahvetti ve kaçınılmaz olarak ta ekolojik sorunlar, iklim değişiklikleri, afetler gibi birçok sorun dünya gündeminde yerini aldı. Yaşanacak bir gerçek dünya kalmayınca da sahip olduğumuz her şey sanal dünyanın nesneleri haline dönüştü. Endüstri 4.0'ları yeni yeni telaffuz ederken şimdi endüstri 5.0 ile yapay zekalar konuşulur oldu ve gerçekleşti. Hızla gelişen

bu teknolojik değişimler yine daha hızlı üretim ve daha çok tüketim üzerine planlamaların neticesidir. Ancak bu arayış ve planlamalar 1. ve 2. Sanayi Devrimiyle sürekli üretip sonuçlarını düşünmeden daha çok zenginleşme için sadece tüketime özendirici stratejilerle yok olmaya terk ettiğimiz dünyamızı daha yaşanabilir hale getirilmesinde yaşam kalitemize katkı sağlaması bağlamında (örneğin elektrikli arabalar, sıfır egzoz emisyon) faydalarının olması da beklenmektedir. Zaten bu durum kaçınılmazdır. Dünyamız giderek yaşlanmakta ve artan nüfusu neticesinde tüm doğal kaynaklarını yitirmektedir.

Dünya artık içinde bulunduğu çıkmazın farkındadır ve arayış içerisinde. Daha iyi yaşam biçiminin arayışı ve farkındalıkların sağlanması için gösterilen çabalar, politikalar üstüdür. Sorumlu tüketim ve üretim aşamasında yapılan çalışmaların bünyesinde sanat ve sanatçı kendisine düşen görevi yerine getiriyor ve getirmelidir. Sorumluluk tüm insanlığa aitken, bu karmaşık hale gelmiş sorunların çözümünde sanatın ve sanatçının disiplinler arası bağlantı kurabilme yeteneğinden ve duyarlılığından en iyi ve doğru şekilde faydalanmak tüm politikalar üstü planlamaların merkezinde olmalıdır.

Sanat ve Sürdürülebilir Sanat, birey ve toplum arasında yapıcı ve yapılandırıcı iş birliğinin bağlantısı ve küresel sorumluluğun en dolaysız yansımasıdır. Duyulara-duygulara hitap eder ve insanları aynı eksende birbirine bağlayıcı güce sahiptir. Sanat, bireyleri ve toplulukları yönlendirmede güçlü bir potansiyele sahiptir. Teori ve uygulamanın aynı anda yürütülebildiği, sonuçların süreçlerin tamamlanmasında ve farkındalıkların sağlanmasında tüm bireylerin aktif katılım sağlayabileceği güçlü çalışmalar bütünüdür.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yayınlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

Baxter, W., & Childs, P. (2017). Designing circular possessions. In J. Chapman (Ed.), *Routledge handbook of sustainable product design* (pp.391–404). Routledge.

[CrossRef]

- Calefato, P. (1988). Fashion, the passage, the Body, *Cultural Studies*, 2(2), 223–228. [CrossRef]
- Chambers, I. (1986). *Popular culture: The metropolitan experience*. Methuen.
- Cramer, W., Yohe, G. W., Auffhammer, M., Huggel, C., Molau, U., da Silva Dias, M. A. F., Leemans, R. (2014). Detection and attribution of observed impacts. In C. B. Field, V. R. Barros, D. J. Dokken, K. J. Mach, M. D. Mastrandrea, T. E. Bilir, E. S. Kissel, M. Chatterjee, A. N. Levy, K. L. Ebi, Y. O. Estrada, S. MacCracken, R. C. Genova, P. R. Mastrandrea, B. Girma, & L. L. White (Eds.), *In Climate change 2014: Impacts, adaptation, and vulnerability. Part a: Global and sectoral aspects. Contribution of working group ii to the fifth assessment report of the intergovernmental panel on climate change* (pp. 979–1037). Cambridge University Press.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve tüketim kültürü* (M. Küçük, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Peterman, D. (2009). On art and ecology. *Interview by Oliver Zybok (English version)* Kunstforum International, 199, 178. [Deutsch]
- Trudel, R. (2018). Sustainable consumer behavior. *Society for Consumer Psychology*, 2(1), 85–96. [CrossRef]
- Kurt H., Wagner, B. (2002). *Kultur – Kunst – Nachhaltigke-it*. Dokumentation 57, Die Reihe Dokumentation wird herausgegeben von der Kulturpolitischen Gesellschaft. [Deutsch]
- Williams, K., & Dair, C. (2007). A framework of sustainable behaviours that can be enabled through the design of neighbourhood-scale developments. *Sustainable Development*, 15(3), 160–173. [CrossRef]
- Williams, R. (2017). *Kültür ve toplum 1780-1950* (U. Koca-başoğlu, Çev., pp. 450–451). İletişim Yayınları.
- ELEKTRONİK KAYNAKLAR**
- Bilinçli Moda ve Yaşam Tarzı Ağı, Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Sürdürülebilir Kalkınma. *United Nations*. <https://sdgs.un.org/partnerships/action-networks/conscious-fashion-and-lifestyle-network> Accessed on Nov 15, 2022.
- Çapkın, N. (2008). *Su, ekolojik yaşamın kaynağıdır*. Bilim ve Gelecek. <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2008/01/01/su-ekolojik-yasamin-kaynagidir/> Accessed on Nov 15, 2022.
- Invaluable. (2022). *Sürdürülebilirlik sanat dünyası için ne ifade ediyor?* <https://www.invaluable.com/blog/sustainability-and-art/> Accessed on Nov 16, 2022
- Nivogo. (2022). *Sürdürülebilir moda ve bilinçli tüketici*. <https://nivogo.com/surdurulebilir-moda-ve-bilincli-tuketici/> Accessed on Nov 15, 2022
- Otomoso, M. (2017). Sürdürülebilir moda nedir ve moda sürdürülebilir midir? *Fashion*. <https://fashioninsiders.co/features/opinion/what-is-sustainable-fashion/> Accessed on Nov 15, 2022
- Şekil 1. UN Stats. (2022). *Sorumlu Üretim ve Tüketim, Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak*. https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/SDG_report_2022_infographics.pdf Accessed on Nov 16, 2022
- Şekil 2. Leeds University Business School. (2022). *Sosyo-teknik sistem perspektifi*. <https://business.leeds.ac.uk/research-stc/doc/socio-technical-systems-theory> Accessed on Nov 18, 2022
- Şekil 3. Küresel Amaçlar. (2022). *Sürdürülebilir kalkınma araçları*. <https://www.kureselamaclar.org/> (Accessed on Nov 15, 2022)
- Şekil 4. Who what wear. (2022). *Sürdürülebilir moda terminolojisi: Yavaş moda*. <https://www.whowhatwear.co.uk/slow-fashion-movement/slide2> Accessed on Nov 18, 2022
- Şekil 5. Fashion Insiders. (2022). *Sürdürülebilir moda terminolojisi: Yavaş moda*. <https://fashioninsiders.co/features/opinion/sustainable-fashion-explained/> Accessed on Nov 15, 2022
- Şekil 6. McKinsey & Company. (2022). *The Fashion State 2021 raporu*. <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/state-of-fashion> Accessed on Nov 15, 2022
- Şekil 7. Invaluable. (2019). İleri dönüşüm sanatı. Romuald Hazoumè'nin tamamen atılmış plastik benzin kaplarından yapılmış Afrika Maskeleridir. Sotheby's aracılığıyla 17.000 'a satıldı <https://www.invaluable.com/blog/sustainability-and-art/> Accessed on Nov 16, 2022
- Şekil 10. New York Times. (2022). *Es Devlin'in Ağaçlar Konferansı. Arts and Cultura at COP26*. Fotoğraf, New York Times.
- a) https://www.creativecarbonscotland.com/wp-content/uploads/2022/10/COP26-Arts-and-Culture-Report_Digital.pdf
- b) <https://www.sustainablepractice.org/2022/10/28/arts-and-culture-at-cop26-report-released/> Accessed on Nov 19, 2022